

ÉDESANYÁM SZIVE.

Ezerkilencszázhuszonhét vagy huszonnyolc a dátum? Nem tudom már pontosan. Temérdek idő elrepült azóta s az ember a dátumokat rendre elfelejti, csak az eseményekre emlékezik. Annyi bizonyos, hogy Hartmann János, a Napkelet akkori szerkesztője, aki olyan volt hozzám, mint az apám, nem sokkal azelőtt mentett meg az éhenhalástól. Kétévi kóborlás, napszámosság, lakástalanság, éhezés és egyéb ilyesmi volt mögöttem. Nem vidám dolgok s ha Hartmann János és igen: Tormay Cecile akkor nincs, valószínűleg én se vagyok már. Az ember az állandó erőfeszítés bizonyos pontján túl könnyen elkallódik és roppant könnyen vesz búcsút az összes világi látnivalóktól. Kell, hogy az embert ezen a ponton innen vegyék észre, egyébként: késő. Lehet, hogy ez a pont annyit jelent: idáig tart az ember hite és fiatalága.

Nos, abban az időben a Napkelet szerkesztői és munkatársai péntek-délutánonként az Erzsébet-kávéház különtermében szoktak összegyűlni megbeszélésre. Egy ilyen megbeszélésre vitt el egyszer Hartmann János és ott találkoztam először Tormay Cecile-vel. Ha őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy meglehetősen ellenséges érzéssel mentem oda. Elvadult ember voltam, nyomorúságtól cserzett, bántotta a fületem a méltóságos cím. A pannonhalmi főapáton kívül akkor még nem álltam szemben méltóságos úrral, útáltam a címeiket, ma is útálok s gondoltam, most kapok pár leereszkedő gesztust és résztvevő sajnálkozást. A szegény ember előre is harapós dühével mentem oda, ám sem a leereszkedésből, sem a sajnálkozásból nem lett semmi. Tormay Cecil azt mondta egyszerűen, természetesen és közvetlenül:

— Isten hozta közénk, kedves Dallos.

Egész lényén látszott, mennyire túl van lelkében címen és leereszkedésen. Író volt csak ott köztünk, semmi más, formákkal, kifejezésekkel, belső lázaival küzdő író, aki épúgy vergődött a «csoda» nyomása alatt, mint más, akit eléggé elítéltek hozzá, hogy ezt a csodát magával hozhassa s aki eléggé bátor volt, hogy ezt a csodát vállalja is. Látszott rajta, hogy kicsit fáradt; az íróasztaltól jött ide. A szemén látszott, amely az élet fényén túl kicsit szomorú és kicsit gyermeki volt. Ott vele együtt valami hatan csakhamar beszélgetést kezdünk, világosan emlékszem, arról, ki hogyan dolgozik. Elmondta, hogy ő lassan ír, szenvedve, alázatosan az érzések előtt; úgy ír, mintha imádkoznék. Aztán mi is szépen elmondogattuk, nekünk hogyan megy az írás. Lelkes, alázatos és a szépség hívásában izzó kis csoport voltunk ott hatan. Mire szétmentünk, azon vettem észre magamat, hogy minden ellenszenvem elmúlt s éreztem, hogy egy szép, elhivatott és rendkívüli egyéniséggel találkoztam. Egy emberrel, aki épúgy szenved, harcol, győz vagy legyőzetik, mint én.

Valami jó ruhám nekem nem volt abban az időben, nyomorúságom idején mindent eladogattam, de azt mondhatom, mindenhol inkább éreztem a jó ruha hiányát, mint ezeken a péntekdélutánokon. Itt s őelőtte egyszerűen nem számított ilyesmi. Olyan dolgok ezek, amelyeket egy, a nyomorúság legmélyéről került ember, akinek eddig az volt a falat kenyéren túl a legfőbb gondja, hogy bizonytalan valójával a rendőröket minél messzebb elkerülje, sohase felejtethet el. Úgy jártam ide, mint haza s Hartmann Jánosékon kívül, akik engem, éktelenül kopott csavargót, legelőször fogadtak be szeretettel, Tormay Cecile-nek ezek a péntekdélutánjai voltak az otthonom. Lelkileg tulajdonképpen ezekből éltem, de testileg is, mivel a kenyerem is — novellák után — a Napkelettől került.

Mert módos, biztos életű nem voltam még. Dehogy! Csak éppen volt valami ennivalóm és nem aludtam ágyrajáró házban, vagy a ferencvárosi vasuti töltés alatt.

Nos, így melegedtem fel, az egyik péntekdélutánon azonban nagyon leverten és kétségbeesve ültem a Napkelet-asztal mellett. Levelet kaptam ugyanis reggel hazulról, amelyben édesanyám azt írta, hogy beteg, komoly baj van a szívével, orvos kellene, valami jó specialista, ezentúl ápolás, pihenés, gondtalanság, mert az otthoni orvos azt mondja, hogy nagy baj lesz egyébként. Ám mindez lehetetlen, mert nagy a szegénység odahaza is, fűtésre se igen telik, nem orvosra, gyógyszerre, pihenésre, hát majd csak elszenved valahogy, ámbár olyan szív-fájdalmi vannak, hogy aludni is alig tud tőlük. Való igaz, hogy roppant szegények voltunk, apám pár esztendővel azelőtt halt meg — egyébként nekem se kellett volna megjárnom az élet legfenekét — s én egész nap rémülten futkostam az utcákon, hogy meghal édesanyám. Nagyapámat is a szíve vitte el s most úgy látszik, ő következik. Anyámat nagyon szerettem s nagyon szeretem, talán jobban is, mint ahogy felnőtt emberek az édesanyjukat szeretni szokták. Hát falfehéren és kétségbeesve ültem ott a péntekdélutáni asztalnál, jóformán azt se igen tudtam, mi történik körülöttem. Fekete délután volt nagyon. Csak arra neszeltem fel, hogy valaki azt kérdezi:

— Mi baja, kedves Dallos? Beteg talán?

Tormay Cecile kérdezte. De nem úgy, mint a főszerkesztő, mint a méltóságos asszony; mint munkában egy társam, olyan hangon tudta kérdezni.

— Nem — mondtam neki —, nem vagyok beteg, csak anyám, szegény . . .

És elmondtam neki, mi hogyan áll. Elmondtam neki édesanyám levelét, ahogy itt fentebb leírtam, a körülményeinket, a reménytelenséget, mindent.

— És nincs semmi lehetőség? — kérdezte.

— Nincsen. Pihenés kellene. Ápolás. Orvos . . .

Lehet, talán elfátyolosodott a szemem, bizonyosan nem emlékszem már rá.

— Szegény Dallos — mondta Tormay Cecile. — Nehéz magának. Nagyon nehéz . . .

Valami ilyesmit mondott, de hát szerkesztőségi tanácskozás volt, elkapták más ügyek, lefoglalták más emberek s az én dolgomról több szó nem esett. Még fájt is ez nekem, világosan emlékszem rá és elfogott a régi düh, az az ellenszenv, amellyel legelőször beléptem ide. A megkínzott proletár szomorú dühe. Ó, sajnálkozni könnyű, gondoltam, a jó szavak semmibe se kerülnek és csak annak jók, aki kimondja őket. Eh, mondtam magamban: «Méltóságos asszony». Mégis csak Méltóságos asszony». A valóságot írom, becsületesen akarok beszámolni mindenemről, hát őszintének kellennem. Ezt mondtam magamban, előntött az ellenséges akhamar elmentem.

Szervesen ballagtam haza, áttöprengtem az egész éjszakát s elsírtam anyámat. Másnap délben — kóborolni indultam — expresszlevelet kaptam Jánostól, az egyetlen embertől, akit akkor szerettem, hogy Tormay délután négy órára sürgős ügyben kéret magához. Csak ennyi volt a lapon. Öre elmentem a Kőfaragó-utcába, mert ott lakott, de olyan hidegen mentem, mint a kő. Becsengettem Tormay Cecile lakásán s úgy léptem át a küszöbét, mint egy vad proletár. Rögtön fagyoskodott s mosolyogva jött elélem.

— Ne haragudjék, kedves Dallos, hogy tegnap nem tudtam többet beszélni magával, de az ügyéről nem feledkeztem el. Nézze, a Rókus-kórházból hívták a szívprofesszort, aki szívspecialista és nekem atyámfia, reggel megbeszéltem a dolgot és minden rendben van. Hozza fel az édesanyját, a professzor külön

osztályán bármelyik nap készen várja az ágy. Csak ne féljen, Ritoók egész bizonyosan meggyógyítja az édesanyját. És nem kerül semmibe.

Néztem rá és — erre már határozottan emlékszem — akkor kiesett szememből a könny.

— Nono — mondta —, nem szabad. Semmiség az egész. Hartmann mondta, hogy egy nagyon szép nagy novellát adott a napokban nekünk. Menjen fel a kiadóhivatalba Hegedűshöz (ő volt az igazgató), rögtön megkapja érte a pénzt. Úgy számítjuk Hartmannal, hogy tizennégy oldal lesz a novellája, a nyolc pengő. Igen?

— Igen — mondtam.

— Ha aztán véletlenül mégis több lesz — mosolygott —, majd elszámolunk. Isten vele. Csak ne aggódjék.

Ennyit beszélünk s én mentem. Azt hiszem, március eleje lehetett, mert még hűvös volt s az utcákon ritkás, télutói köd. Rohantam a kiadóhivatalba, felvettem a pénzt, sürgönyileg küldtem édesanyámnak útiköltséget, másnap délben ő már idefenn is volt és a Rókusban, Ritoók professzor külön osztályán várta az ágy. Hat hétig feküdt ott s Ritoók professzor valóban rendbehozta annyira, amennyire egy elkínzott és megfáradt asszonyszívét rendbe lehet hozni. Igen. Most is él édesanyám, az Isten tartsa meg sokáig. És hát nem tudok mást mondani: ilyen volt Tormay Cecile. Tormay Cecile, aki édesanyám szívét meggyógyította, de akit a saját szíve elvitt. Akinek a mások szívére gondja volt, a magát azonban hagyta pusztulni, mert élete utolsó percéig fogvatartotta a «csoda», amelyet magával hozott, amelyet vállalt és amelynek élt.

Ennek a történetnek kilenc vagy tíz esztendeje. Azóta kicsit elverődtem mindenfelé s most jut csak eszembe kilenc vagy tíz év távlatából, hogy akkor, azon a márciuseli délutánon elfeledtem Tormay Cecile-nek köszönetet mondani. Valahogy úgy esett, hogy elfeledtem. Hát most mit csináljak? Mégis csak pótolnom kell a mulasztást. Későn, de őszintén és mégis csak meg kell mondanom:

— Méltóságos asszony (de most már nincs semmi éle ennek, akkor se lett volna), ne haragudjék, hogy ilyen feledékeny voltam: hálásan köszönöm Önnek édesanyám szívét.

Dallos Sándor.

A SZÉP VARÁZSA ÉS A VALÓSÁG ZÁTONYA.

Fiatalságának emlékeit a «szép» varázsa aranyozta be. A szépség volt céja nemcsak művészetének, hanem életének is. Harmónia, kiegyensúlyozottság, önuralom, mértéktartás szinte férfias erények. Ehhez járult a kifinomodott asszonyi érzékenység, amely képessé tette halk árnyalatok, rezdülő hangulatok felfogására és kifejezésére. Valóban legnagyobb nőirónk volt, mert férfias eszmegazdagságával, eleganciájával, magas céljaival, asszonyi érzékenységét, aprólékos műgondját párosította.

A magyar élet viharai után úgy érezte, hogy a közélet terén kötelességei lesznek. Megkísérelte a társadalmi és politikai életet felemelni a maga tisztább, művészibb világába. Nem sikerült neki sem, ahogy legjobbjainknak élete ezen a zátonyon törött darabokra. Mennyire sebezhetette lelkét a hétköznapi ezer gondja, szennye, diszsonáns zűrzavara! Megbomlott a harmónia, amelyet annyi szeretettel, aprólékos gonddal épített ki maga körül. Talán nemcsak betegsége miatt volnult el élete utolsó éveiben az emberek elől.

Fábián István.